

Juha Kolumäki

Radikaali porvarillinen vasemmisto – Nuorsuomalaisen Puolueen vasemmistoliberaali jakobiiniklubi ja sen vaikutus

ABSTRAKTI / ABSTRACT

1900-luvun alussa porvarillisen poliittisen kentän laitimmaista vasemmistoa edustivat usein voimakkaita yhteiskunnallisia uudistuksia ajaneet radikaalit sosiaaliliberaalit. Myös Suomessa, Nuorsuomalaiseen Puolueeseen kehittyi sen viimeisinä vuosina tällainen ryhmittymä. Jakobiiniklubiksi itsensä nimennyt ryhmä pyrki tekemään vähintään yhtä selvän rajan oikealle konservatiivisiin porvareihin kuin vasemmalle sosialisteihin. Kuvaavaa ryhmän radikaalisuudelle on, että se mielsi tavallaan konservatiiveiksi jopa nuorsuomalaisten perinteisen vasemmistosiiven ”varpuset”. Ryhmän keskeisimpiin jäseniin kuuluivat Rudolf Holsti, Heikki Ritavuori ja K. N. Raubala. Ryhmän varsinainen toiminta kesti vain syksyn 1917 ajan, mutta sen yhteen keräämät henkilöt jatkoivat radikaalia toimintaa vuoden 1918 myllerryksissä, jolloin he ajantuivat ensin tasavaltalaisen propagandan johtoon ja edelleen Kansalliseen Edistyspuolueen ytimeen.

In the early 20th Century, the most left-wing representatives of the bourgeois political field were the radical social liberals, who often advocated for strong societal reforms. In Finland, also, such a group was formed within the Young Finns party during the party's last years. The group named themselves the Jacobin Club, and they tried to strongly differentiate themselves both from the conservative bourgeois in the right and from the socialist in the left. Emblematic of the radicalism of the group is that they regarded even the Sparrows – the traditionally leftist wing of the Young Finns – as kind of a conservative group. The central figures of Jacobines were Rudolf Holsti, Heikki Ritavuori and K. N. Raubala. In reality, the group was active only for the Fall of 1917, but the people it gathered together continued their radical policies during the 1918 upheaval. They first drifted into leading the propaganda for republicanism and from there to the heart of the National Progressive Party.

Liberalismi, sosiaaliliberalismi, radikalismi, Nuorsuomalainen puolue, Kansallinen Edistyspuolue, porvarillinen vasemmisto, 1910-luku.

FM Juha Kolumäki, poliittisen historian väitöskirjatutkija, Turun yliopisto, juha.m.kolumaki@utu.fi

Johdanto

Sanayhdistelmä ”radikaali porvarillinen vasemmisto” ei ole kovin tyypillinen määritelmä poliittisesta ryhmittymästä. Nuorsuomalaisen vasenta laitaa edustanutta ryhmää se kuitenkin kuvaa hyvin. Ennen sosialististen puolueiden nousua liberaalit olivat poliittinen vasemmisto, ja täten esimerkiksi Tanskan liberaalipuolue oli 1800-luvulla omaksunut nimekseen Venstre eli vasemmisto. Liberaalien vasen laita taas oli porvarillisen poliittisen kentän äärimmäisin, radikaalein osa. Tanskassa tällainen ryhmä otti Venstrestä irtautuessaan nimekseen Radikale Venstre, eli radikaali vasemmisto.¹ Suomessa kehityskulut olivat erilaiset mutta radikaali porvarillinen vasemmisto löytyy myös täältä.

Suomessa ei ollut 1900-luvulle tultaessa suoranaista liberaalipuoluetta, toki nuorsuomalaiset sellaista monella tapaa edusti. Puolueen oikeistosipi (niin sanotut pääskysset) ei täyttänyt liberalismiin määritelmiä kovin hyvin, se oli sosiaalipoliittisten uudistusten suhteen hyvin maltillinen, kaihoi kompromisseja ja omasi monia konservatiivisia piirteitä. Liberalismissaan oikeistosipi suuntautui 1800-luvun klassiseen liberalismiin. Puolueen johtoa 1910-luvulla selvästi dominoinut vasemmistosipi (varpuset) sen sijaan asemoitui selvästi liberalismiin piiriin ja liberalismiin suuntauksista sosiaaliliberalismiin. Se oli sosiaalipoliittisesti uudistusmielisempi, kannatti parlamentarismia ja oli kompromissihakuisempi. Keskeisimpiä varpusia olivat muun muassa K. J. Ståhlberg sekä Eero Erkki ja tämän päätoimittama *Helsingin Sanomat*. Puolueen viimeisinä vuosina varpusistakin vasemmalle syntyi kolmas ryhmittymä, jakobiiniklubi. Jo tämä Ranskan vallankumouksen ajan vasemmistosta haettu nimitys kertoo sen aatemaailmasta. Alkuperäisen varpuset–pääskysset jakolinjan hallitessa jakobiinien omaleimaisuus ja erottuminen puolueen vasemmistosta on jäänyt vähemmälle huomiolle. Tätä edesauttaa varpusten ja jakobiinien päätyminen 1918 samaan puolueeseen, Kansalliseen Edistyspuolueeseen.² Jakobiiniklubi oli kuitenkin oma ryhmittymänsä, joka edusti varpusista poikkeava liberalismitulkintaa.

Tässä artikkelissa on tarkoitus tarkastella vasemmistoliberaalia, yhteiskunnallisia uudistuksia voimakkaasti painottanutta jakobiiniklubia ja sen asemaa, lähinnä siinä vaikuttaneiden keskeisimpien henkilöiden kautta. Keskeisenä alkuperäislähdeaineistona ovat Eduskunnan kirjastossa säilytettävät jakobiiniklubin pöytäkirjat, sekä Nuorsuomalaisen Puolueen arkisto Kansallisarkistossa. Esitettäviä kysymyksiä ovat muun muassa, miten ryhmä muodostui, millainen sen aate oli ja miten se sijoittui Nuorsuomalaiseen Puolueeseen ja liberalismiin piiriin, sekä mikä sen vaikutus politiikassa oli vuosina ennen ja jälkeen itsenäistymisen? Paikallaan on kuitenkin ensin määritellä termejä, joita jakobiineista ja heidän aatemaailmastaan voidaan käyttää.

Sosiaaliliberalismi oli kehittynyt Britanniassa vastareaktioksi 1800-luvun klassiselle liberalismille, kun oli huomattu, ettei äärimmäinen taloudellinen vapaus välttämättä tuokaan vaurautta kaikille. Sosiaaliliberalismi nosti vapauden rinnalle keskeisiksi käsitteiksi yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden, tasa-arvon ja hyvinvoinnin. Toiset, klassiselle liberalismille keskeiset käsitteet, kuten vapaa markkinatalous tai yksityinen omistusoikeus eivät toki poistuneet, mutta ne olivat ennemmin alisteisia keskeisille käsitteille. Vapaus oli sosiaaliliberaaleille ennen kaikkea myös vapautta hyvinvoinnin rajoitteista, ja valtio oli toimija, joka avusti positiivisten vapauksien toteuttamisessa. Sosiaaliliberaalien näkemysten omaksumisessa ja keskeisten käsitteiden painotuksessa oli liberaalien keskuudessa kuitenkin huomattavia aste-eroja. Tanskan Venstre esimerkiksi omaksui sosiaaliliberalismin näkemyksiä, mutta niin maltillisesti, että radikaalimmin niitä painottaneet muodostivat oman puolueen. Isossa-Britanniassa taas sosiaaliliberalismin merkittävimmät teoreetikot L. T. Hobhouse ja J. A. Hobson olivat selvästi radikaalimpia kuin sikäläisen Liberaalipuolueen enemmistö.³

Sosiaaliliberalismi ei ole ainoa termi, jota liberalismien lähtökohdista klassisen liberalismien epäkohtia torjumaan pyrkivästä aatesuunnasta voi käyttää. Ranskassa ja Tanskassa (Ranskan vaikutuksesta) sosiaaliliberalismia vastasi termi radikalismi. Radikalismi oli aatesuuntaus (ja puolue) joka nousi kukoistukseen 1800-luvun lopulla Ranskassa pyrkiessään ratkaisemaan saman ongelman kuin sosiaaliliberalismi: millä perusteella liberaali yhteiskunta voi sisältää sosiaaliset oikeudet? Oleellisilta osiltaan vastaus tähän kysymykseen ja radikalismien ideologia ylipäätään vastasi sosiaaliliberalismien ideologiaa. Näin ollen radikalismia voidaan käytännössä pitää sosiaaliliberalismien, usein radikaalina ilmentymänä, tai toisaalta sen sisaraatteena.⁴

Termillä radikaali on siis edellä ilmennyt kaksoismerkitys, yhtäältä se tarkoittaa itsessään sosiaaliliberalismiin vertautuvaa, Ranskasta lähtenyttä aatetta, toisaalta se korostaa sanan yleisen määritelmän mukaisesti jyrkkien muutoksien vaatimusta. Ranskan ja Tanskan tapaan myös suomalaiset jakobiinit käyttivät usein itsestään termiä radikaali. Jakobiinit siis edustivat radikaalia (sanon yleisessä merkityksessä) vasemmistoa suhteessa porvarillisesti ajattelevaan poliittiseen kenttään, ja samanaikaisesti radikalismien aatetta, joka käytännössä oli sosiaaliliberalismien ilmentymä.

Jakobiiniklubin tausta

Tulevat jakobiinit nousivat ensimmäistä kertaa selvästi esiin Nuorsuomalaisten puoluekokouksessa 15.–16.4. 1917. Venäjän maaliskuun vallankumouksen myötä vapautuneet olot vaikuttivat tuolloin herättävästi poliittiseen toimintaan. Sortokausi, eduskunnan hajotukset, lakien pysähtyminen keisarin vetoon ja eduskunnan kokoontumattomuus olivat edeltävinä vuosina lamauttaneet poliittista elämää. Yhteiskunnallisten uudistusten tarpeellisuus oli käynyt edellisinä vuosina koko ajan selvemmiksi ja nyt mahdollisuuksien avautuminen kiihdytti erityisesti niitä edistämään pyrkivää toimintaa. Nuorsuomalaisten kentältäkin nousi vaatimuksia puolueen ohjelman muuttamisesta ”tuntuvasti radikaalisemmaksi”.⁵ *Helsingin Sanomien* tukemat puolueen ylioppilaspöörit olivat myös järjestäneet ennen puoluekokousta junttakokouksen tavoitteenaan kehittää puolueesta ”todellinen edistyspuolue”.⁶ Tavoitteena oli käynnistää puolueohjelman uudistaminen, sekä ajaa läpi tietty ehdokaslista puolueen keskustoimikuntaan. Nämä tavoitteet puoluekokouksessa myös toteutuivat. Ilmapööri puolueessa oli yleisesti jonkinasteiselle radikalismille myönteinen.⁷

Läpiajettuun keskustoimikunnan kokoonpanoon sisältyivät tulevista jakobiineista Rudolf Holsti, Heikki Ritavuori, Akseli Nikula ja Urho Toivola. Senaattoriksi vastikään noussut Holsti oli näistä tuolloin merkittävin poliitikko. Ritavuori ja Nikula olivat entisiä kansanedustajia ja Toivola oli puolueen sihteeri. Ritavuori oli profiloitunut heti poliittisen uransa alusta huomattavien yhteiskunnallisten uudistusten tavoittelijana. Hän oli opiskellut Saksassa ja Ranskassa ja täten todennäköisesti omaksunut paitsi saksalaisten kateederisocialistien oppeja, myös vaikutteita ranskalaisilta radikaaleilta. Holsti taas oli jo pitkään toiminut radikaalin brittiläisen sosiaaliliberalismien puolestapuhujana ja levittäjänä. Tyhjästä nämä henkilöt ja heidän aatteensa eivät siis ilmaantuneet, mutta oletettavasti uudistuksia peräänkuuluttava ajan henki nosti heidän profiliaan huomattavasti.⁸

Nuorsuomalainen Puolue ei kuitenkaan muuttunut selvästi radikaalimmaksi. Kyseessä oli enemmän varpussiiven myöntyminen ajan hengen ja vaatimusten sekä mahdollisuuksien avautumisen myötä hieman vasemmistolaisempaan ja radikaalimpaan suuntaan. Puoluekokouksessa perusteltiin tarvetta suostua laajoihin uudistuksiin myös sillä, että jollei sellaisiin hyvällä taivuttaisi, edessä saattoi, tilanteen yhteiskunnassa ja eduskunnassa huomioon ottaen, olla taipuminen pakon edessä vielä jyrkempiin ratkaisuihin. Tässä on muistettava, että silloisessa eduskunnassa SDP:llä oli enemmistö.

Suunnanmuutoksen taustalla ei siis ollut se, että kaikki nuorsuomalaiset olisivat olleet radikaaleja. Kyse oli ennemminkin siitä, että paine uudistuksiin oli muodostunut kuluneina vuosina niin suureksi, etteivät sitä katsooneet voivansa täysin vastustaa edes konservatiivisemmille tyypillisellä maltillisuudella asiaan suhtautuvat.⁹

Kyseessä oli myös edelleen varpuset–pääskysket kiistan varjo. Pääskysket oli aiempina vuosina syrjäytetty puoluejohdosta, mutta puoluekokouksen lähtökohdat kumpusivat edelleen tästä kiistasta. Tästä kertoo sekin, että juntaavia ylioppilaspöytäjä tuki mitä varpusmaisista taho, *Helsingin Sanomat*. Tavoitteessa muokata puolueesta ”todellinen edistyspuolue” ei tässä mielessä ollut kyse varpusten suunnan muutoksesta, vaan pyrkimyksestä selvästi erottautua pääskysistä. Vuoden 1917 puoluekokouksella oli periaatteessa jopa jälkimaine (1930-luvulla) tapahtumana, jossa saavutettiin voitto ”taantumuksellisista” pääskysistä (vaikka tämä oli tapahtunut jo aiemmin).¹⁰ ”Todellinen edistyspuolue” tarkoittikin varpusille sitä, että oltiin edistyspuolue verrattuna pääskysiin.

Puolueen ohjelman uudistaminen käynnistyi kesällä. Uudistustyötä tekivät neljä–viisijäseniset jaostot, joista radikaalien tavoitteiden kannalta keskeisin oli yhteiskuntapolitiikan jaosto. Radikaaleista mukana oli Urho Toivola, mutta keskeisin jäsen oli Helsingin kaupungin köyhäinhuoltolautakunnan sihteerin Einar Böök, jolla oli ainoana ammatillista pätevyyttä aiheen käsittelyyn, ja puolueessa Jyrki Paaskosken mukaan vakiintunut asema sosiaalipoliittisten kysymysten asiantuntijana. Jaoston ohjelmaluonnoksessa tuskin oli kovin paljon huomautettavaa radikaalien tavoitteiden suhteen. Myös Böök kannatti laajoja yhteiskunnallisia uudistuksia, vaikkei tulevien jakobiinien joukkoon lukeutunutkaan. Lisätyn puoluehallituksen käsittelyssä sen sijaan monin paikoin loivennettiin ohjelmaluonnosten radikaaleimpia kohtia. Luonnoksessa esimerkiksi sanottiin puolueen hyväksyvän 8-tuntisen työpäivän yleisen periaatteen. Radikaalit pitivät tätä keskeisenä ohjelmakohtana, mutta monet varpuset, etenkin maataloudessa sen toteuttamista mahdottomana pitäneet maaseutuedustajat vaativat sen poistettavaksi.¹¹

Toinen esimerkki kuvaa hyvin liberalismien käsitteiden erilaisia painotuksia: Maanviljelysmaan päätyminen puutavarayhtiöiden haltuun oli ongelma, jota haluttiin yksimielisesti suitsia. Keinoista vain ilmeni epäselvyyttä. Jaosto esitti yhtiöiden viljelyskelpoisen maan hankkimista tilattoman väestön tarpeisiin ”ensi sijassa pakkolunastuksen avulla”. Pakkolunastus ja erityisesti sen hinnan määrittäminen alle käyvän arvon herätti vastustusta. Ståhlberg esimerkiksi korosti pakkolunastuksen käsitteeseen kuuluvan, että on maksettava täysi hinta, muuten kyse olisi takavarikoinnista. Varpusten piiristä siis painotettiin selvästi yksityisen omistusoikeuden käsitettä. Holsti puolestaan korosti asian sosiaalipoliittista luonnetta eikä torjunut ajatusta tukkiyhtiöiden maiden haltuunotosta alle käyvän arvon. Hänen mielestään puolue oli kyllä yksityisomistuksen kannalla, mutta tästä oli mahdollista poiketa, jos yksityisomistus vahingoitti yhteiskuntaa.¹² Radikaalin sosiaaliliberalismin mukaisesti Holsti kohotti yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden ja hyvinvoinnin käsitteet yksityisomistuksen edelle, vaikka ei toki jälkimmäisestä luopunut.

Lisätty puoluehallitus siis käänsi ohjelmaa maltillisempaan suuntaan. Puolueen johtolimissä ote oli varpusilla, jotka eivät suunnantarkistuksesta huolimatta olleet erityisen radikaaleja. Ja puolueen eduskuntaryhmä oli vielä vähemmän radikaali. Kevään puoluekokouksessa Akseli Nikula oli arvostellut puoluetta siitä, ettei se saanut lähetettyä eduskuntaan riittävän uudistusmielisiä henkilöitä. Perinteisessä hajaannuksessa varpuset dominoivat puolueen johtolimisiä, mutta politiikkaa viime kädessä muotoilevassa eduskuntaryhmässä oli myös useita pääskysia.¹³ Erityisesti heihin Nikulan kritiikki oletettavasti kohdistui. Radikaalien turhautuminen puolueen johtoon ja eduskuntaryhmään mitä ilmeisimmin sai aikaan jakobiiniklubin perustamisen.

Muitakin taustatekijöitä löytynee. Kevään edistysmielisen ilmapiirin yksi ilmentymä oli Edistysmielisen Klubin perustaminen. Sen tarkoituksena oli toimia valtiollisia ja yhteiskunnallisia kysymyksiä käsittelevänä foorumina suomenkielisille ”edistysmielisille” aineksille, toisin sanoen porvaripuolueiden vasemmistoaineiksille. Tavoite oli samankaltainen kuin jakobiiniklubilla, mutta tosiasiallisesti jakobiiniklubin perustamisen yhtenä syynä oli todennäköisesti myös pettymys Edistysmielisen Klubin maltillisuuteen. Siinä oli mukana myös väkeä, jota ei jakobiinien katsannossa pidetty radikaaleina, eikä se myöskään halunnut tulla tunnetuksi suoranaisesti ”radikaalina”. Ainakin sen taholta vaadittiin *Helsingin Sanomia* tarkentamaan, ettei klubilla ollut mitään omaa (eli radikaalia, JK) ohjelmaa lehden uutisoitua perustamisesta otsikolla: ”Radikalinen klubi Helsinkiin”.¹⁴

”Radikaalien nuorsuomalaisten” ryhmä

Kesän mittaan radikaalit joka tapauksessa päätyivät perustamaan tiiviimmän ja muodollisemman yhteenliittymän. Elokuun alussa pidettiin ensimmäiset varsinaiset, ”radikaalien nuorsuomalaisten ryhmäkokoukset”. Nimeksi tuli alkuun ”toistaiseksi” jakobiiniklubi, mutta tämä nimitys vakiintui pian. Ensimmäisessä kokouksessa 6.8.1917 läsnä olivat ainakin Toivola, Nikula ja Holsti, sekä Hugo Valvanne ja toimittaja K. N. Rauhala. Nämä mainitut, ynnä Ritavuori, olivat klubin keskeisimmät vaikuttajat, joiden kautta sitä tullaan pääsääntöisesti tarkastelemaan. Lisäksi on syytä mainita klubin sihteeriksi ryhtynyt ja sen arkiston säilyttänyt Helle Cannelin. Mukana jakobiineissa oli myös joukko nuorempia, lähinnä nuorsuomalaisiin ylioppilaspiireihin lukeutuneita henkilöitä, jotka osallistuivat kyllä

aktiivisesti kokouksiin, mutta muoivasivat vähemmän klubin linjaa – eivätkä nousseet tulevaisuudessa yhtä merkittäviin asemiin kuin edellä nimeltä mainitut. K. N. Rauhala vaikuttaa olleen jonkinlainen aktiivinen primus motor ja keskeisessä roolissa klubin organisoinnissa. Aloite klubin perustamiseen todennäköisesti tuli juuri Rauhalalta ja häneen linkittyneiltä ylioppilaspiireiltä, joissa oltiin tyytymättömiä kevään puoluekokouksen saavutuksiin ja varpusten maltillisuuteen.¹⁵

Jakobiinien kokoukset tapahtuivat aina Rauhalan puheenjohtolla. Hän oli myös mukana klubin kaikissa toimikunnissa, ja keskusteluissakin aktiivisimpia. Jakobiiniklubi on yleensä henkilöitynyt Ritavuoreen, johtuen hänen roolistaan emopuolueessa ja toisaalta myöhemmästä asemasta porvarillisen vasemmiston henkilöitymänä (jota korostaa kohtalo poliittisen murhan uhrina). Ritavuori toki oli keskeinen jäsen, mutta Rauhala

Kuva 1. K. N. Rauhala oli aktiivinen jakobiiniklubin perustamisessa ja muutenkin sen keskeisimpiä jäseniä. Kuva: Museo24.fi

vaikuttaa olleen varsinainen johtohahmo. Rauhalalla ei kuitenkaan ollut mitään asemaa emopuolueessa, toisin kuin Toivolalla, Nikulalla, Holstill ja Ritavuorella, mikä nosti viimeksi mainittujen profilia klubissa. Voi myös havaita tiettyä eriseuraisuutta toisaalta nimekkäämpien emopuolueessa asemoituneiden, ja toisaalta Rauhalan ja nuorempien jäsenten kesken. Rauhala ja nuoret kokoontuivat jonkin verran myös keskenään ilman puoluejohtoon lukeutuvia jakobiinitovereita.¹⁶

Rudolf Holstia on pidetty keskeisimpiin stählbergiläisiin varpusiin kuuluvana, eikä siten edes luettu suoranaisesti jakobiineihin kuuluvaksi. Klubin pöytäkirjojen perusteella hän oli kuitenkin kiinteä osa sitä. Tuolloin keskeisessä ”valtiollisessa kysymyksessä”, millä tarkoitettiin kysymystä siitä, millaisen tulisi olla Suomen valtiollisen suhteen Venäjään, Holsti oli selvästi varpuslaisilla linjoilla. Siten hän oli tästä eri mieltä muun muassa Ritavuoren ja Rauhalan kanssa. Klubin keskuudessa oli tässä suhteessa muutenkin erimielisyyksiä. Sen keskeisin koossapitävä voima oli lopulta kuitenkin radikaali sosiaaliliberalismi ja tavoite muodostaa vasemmistoporvarillinen puolue ajamaan kunnianhimoisia yhteiskunnallisia uudistuksia. Klubissa valitettiin jopa, että edistysmielinen aines yleisesti takertui valtiolliseen kysymykseen ja yhteiskunnalliset uudistukset jäivät sen takia saavuttamatta. Valtiollinen kysymys ei siis ollut klubille määräävä tekijä, jäsenet saattoivat olla siitä eri mieltä. Tosin Ritavuori oli tässä suhteessa erilaisilla linjoilla. Hän suhtautui valtiolliseen kysymykseen siinä määrin tiukasti, että koitti nostaa sen myös klubin tärkeimmäksi asiaksi.¹⁷

Radikaalin uudistusmielisyyden ollessa jakobiiniklubin keskeinen teema, Holsti oli siinä enemmän kuin kotonaan. Liberalismitulkinnaltaan ja yhteiskuntapoliittisten näkemystensä perusteella hän oli selvästi enemmän jakobiini kuin varpunen. Tulevaisuudessa Holsti tuli profiloitumaan lähinnä ulkopolitiikan piirissä, mutta tässä vaiheessa hänet tunnettiin etenkin radikaalien uudistusten kannattajana. Holsti oli Lontoossa opiskellessaan sulautunut sikäläisten radikaaliliberaalien piireihin ja aktiivisesti välittänyt kuvaa näiden aatteesta Suomeen toimiessaan *Helsingin Sanomien* Lontoonkirjeenvaihtajana ja ulkomaanosaston vastaavana toimittajana. *Helsingin Sanomat* oli ollut edellisinä vuosina Holstille erinomainen vaikutuskanava brittiläisen sosiaaliliberalismin ylistämiseen. Etenkin tulevissa jakobiineissa tämä toiminta oli varmasti löytänyt hedelmällisen maaperän. Varsinkin Toivola ja Holstin sihteerinäkin toiminut Hugo Valvanne olivat Holstin opetuslapsia. Toivola erityisesti oli brittiläisen sosiaaliliberalismin ihailija. Pienestä jakobiiniklubista kolmikko edusti jo huomattavaa osaa.¹⁸

Luultavasti muutkin jakobiinit olivat olleet otollista maaperää Holstin vaikutukselle. Esimerkiksi Rauhalalle saksa oli aikakauden suomalaiselle sivistyneistölle tyyppilliseen tapaan ensisijainen ulkomainen kieli ja saksalainen tieteellinen kirjallisuus (kuten kateederisosialistien kirjoitukset) luontevin vaikutekanava. Kuvaavaa hänenkin kohdallaan kuitenkin on, miten ja mitä saksankielistä lähdemateriaalia katsotaan. Hänen muutamaa vuotta myöhemmin julkaisemansa kirjat verotuksesta ja tullikysymyksestä perustuivat lähinnä saksankieliseen aineistoon, mutta näkökulma niissä oli silti selvästi Britanniaa ihaileva ja sieltä esimerkkiä ammentava.¹⁹

Jakobiiniklubin perustamisesta lähtien sen asema ja rooli oli jossakin määrin pohdinnan alaisena. Rauhala pohti alusta lähtien mahdollisuutta irtautua, tai ainakin selvästi esiintyä erikseen nuorsuomalaisista, mutta ei vielä tässä vaiheessa juuri saanut ajatukselleen kannatusta. Alkuun jakobiiniklubi oli selvästi puolueen sisäinen alaryhmä, joka pyrki muuttamaan emopuolueen kantoja oikeaksi katsomaansa suuntaan. Klubin perustamishetkellä tapetilla olivat pian edessä oleviin eduskuntavaaleihin liittyvät kysymykset. Nuorsuomalaisen Puolueen lisätty keskushallitus oli kokoontumassa päättämään vaaleihin liittyvistä asioista. Jakobiinit pyrkivät vaikuttamaan puolueen kenttään siten, että heidän mielipiteitään kannattavia edustajia valittaisiin kokoukseen.²⁰

Porvarillisten puolueiden kesken oli suunniteltu vaaliliittoa sosialisteja vastaan. Tosin Maalaisliitto oli jättäytymässä sen ulkopuolelle, mikä aikaansaisi vaaliliitolle jakobiinien mielestä

”vahvemman oikeistoleiman”. He olivat yhtä mieltä siitä, että suunniteltua blokkia olisi vastustettava. He pelkäsivät, että rintaman kääntäminen selkeästi sosialismia vastaan aiheuttaisi rintaman kääntymisen myös vapaamielisiä uudistuksia vastaan yleensä. Klubi päätti vastustaa vaaliliittoa, ”elleivät tämän vaaliliiton tunnuslauseet sopeudu valtiollisen ja yhteiskunnallisen vapaamielisyyden periaatteisiin”. Toisin sanoen muita porvareita (pl. Maalaisliitto) pidettiin niin oikeistolaisina, ettei vaaliliittoa näiden kanssa pidetty hyväksyttävänä – elleivät nämä sitoutuisi jakobiinien radikaaleihin tavoitteisiin. Raja oikealle oli vaaleissa jakobiineille yhtä olennainen kuin vasemmalle. Ritavuori vaati vielä, ettei vaaliliittoon voitaisi ryhtyä ”tärkeimmässä, valtiollisessa kysymyksessä eri mieltä olevain kanssa”, mutta muun muassa Valvanne painotti radikaalisuuden yhteiskunnallisessa kysymyksessä olevan vähintään yhtä tärkeää.²¹

Rauhala ja Ritavuori laativat jakobiinien ehdotuksen Nuorsuomalaisen Puolueen vaalijulistukseksi. Suurin osa tätä ehdotusta käsitellestä jakobiinien kokouksesta kului väittelyyn valtiollista asemaa koskevasta ohjelmakohdasta. Ilmeisesti Ritavuoren ja tässä hänen kanssaan samoilla linjoilla olevan Rauhalan laatima luonnos ei tyydyttänyt asiasta ”varpusmaisesti” ajattelevia. Sen sijaan yhteiskuntapolittiset kohdat hyväksyttiin vauhdikkaasti. Lähinnä ehdotettiin pieniä muutoksia ja alleviivauksia radikaalissa hengessä (kuten lisättäväksi vaatimuksen maan ansiottoman arvonnousun verotuksesta). Kahdeksan tunnin työpäivän suhteen arveltiin, että sen yrittäminen puolueen julistukseen oli toivotonta, mutta siitä huolimatta sen esittämistä pidettiin olennaisena.²²

Lisätyn keskushallituksen kokous ja sitä pohjistanut keskustoimikunnan kokous olivat kuitenkin jakobiinien kannalta pettymyksiä. Yhtyminen porvarilliseen vaaliliittoon hyväksyttiin selvästi. Vastaehdotuksena oli Nikulan ehdotus, että vaaliliitoista päättäminen jätettäisiin piiritoimikunnille. Kategorista tyrmäystä vaaliliitoille eivät puoluejohtoon kuuluneet jakobiinit siis edes ehdottaneet. Lisäksi Holsti oli jopa taipunut hyväksymään vaaliliiton ja kaiketi myös äänesti tämän mukaisesti.²³

Jakobiinien mielestä Nuorsuomalainen Puolue menettäisi edistyspuolueen leiman vaaliliittoon menemällä. Esimerkiksi Ståhlberg taas oli sitä mieltä, että muidenkin puolueiden ohjelmat kyllä osoittavat riittävän pitkälle menevää edistyskellisyttä. Taantumuksellisuutta ei tarvinnut pelätä. Böök ei ehkä ollut Ståhlbergin kanssa aivan samaa mieltä muiden puolueiden edistyskellisydestä, mutta hänkin katsoi, että ensisijaisesti oli toimittava sosialisteja vastaan. Tässä vaiheessa Böökin kaltaiset uudistusmielisetkin pitivät välttämättömänä porvarien yhtymistä ”yhteiskuntaa järkyttäviä voimia” eli sosialisteja, vastaan. Böök ei pelännyt porvarien yhtymisen uhkaavan uudistussuuntaa, vaan katsoi puoluekokouksen päätösten osoittavan riittävästi nuorsuomalaisten suuntautumisen vasemmalle.²⁴ Böök näki nuorsuomalaiset ensisijaisesti osana porvaristoa, jossa asema sen vasemmistossa määrittyi riittävästi ohjelman kautta. Jakobiinit taas näkivät itsensä korostetusti porvariston vasemmistona, jonka piti erottautua oikeistosta vähintään yhtä tiukasti (ellei tiukemmin) kuin sosialisteista.

Nikulan luonnehdinta lisätyn puoluehallituksen kokouksesta: ”konservatiivinen sävy oli ollut vallalla” kuvaa hyvin jakobiinien radikaalisuutta. Konservatiivisen pääskyssiiven puolueen johdosta syrjäyttänyt emopuolue kun ei ollut mikään konservatiivipuolue. Konservatiiviseksi jakobiinit siis luonnehtivat Ståhlbergin varpussiipeä. Urho Toivola, tuolloin *Helsingin Sanomien* toimittaja, luonnehti samaan sävyyn työpaikkaansa: ”Olen varma siitä, että monta kuukautta en tule olemaan enää H. S. ssa. Se on mahdottomuus ... täytyy saada sanoa suurempaan kuin H. S. ssä on tilaisuus”. Edellisessä lauseessa hän oli kuvannut jakobiiniklubin kokouksia ja pitänyt ”pesänselvitystyötä”, ilmeisesti puolueessa, välttämättömänä. Jakobiinien kokoukseen kerran osallistunut *Helsingin Sanomien* toimittaja W. W. Tuomioja sai myös työnantajansa linjasta täyslaidallisen Rauhalalta.²⁵ Jakobiinien linja siis poikkesi selvästi varpusista ja näiden pää-äänenkannattajasta.

Lisätyn keskushallituksen kokouksen jälkeinen tilanne aiheutti jakobiiniklubille jopa eksistentiaalisen kriisin. Siihenastinen tavoite oli ollut valloittaa Nuorsuomalainen Puolue omalle radikaalille aatteelle. Tavoitteelle oli jonkinlaista pohjaa kevään puoluekokouksen valossa, ja klubin ensimmäisessä kokouksessa oli optimistisesti todettu, että se ”toistaiseksi” oli vähemmistö puolueessa. Vaikka stählbergiläinen varpusfraktio oli keväällä liikahtanut vasemmalle, se osoittautui silti radikaaleille liian maltilliseksi ja toisaalta piti edelleen tiukasti käsissään puolueen ohjaksia.²⁶ Varpuset ja jakobiinit olivat toki yhtä mieltä siitä, että nuorsuomalaisten tuli asemoitua edistyspuolueeksi ja ajaa laajoja yhteiskunnallisia uudistuksia. Erimielisyys vain ilmeni siinä, mitkä olivat edistysmielisyyden kriteerit ja kuinka laajoja uudistusten tuli olla. Jakobiinit olivat tässä tiukempia, radikaalimpia ja enemmän vasemmalla. Kärjistetysti varpusten edistysmielisyyttä oli jakobiinien mielestä konservatismia.

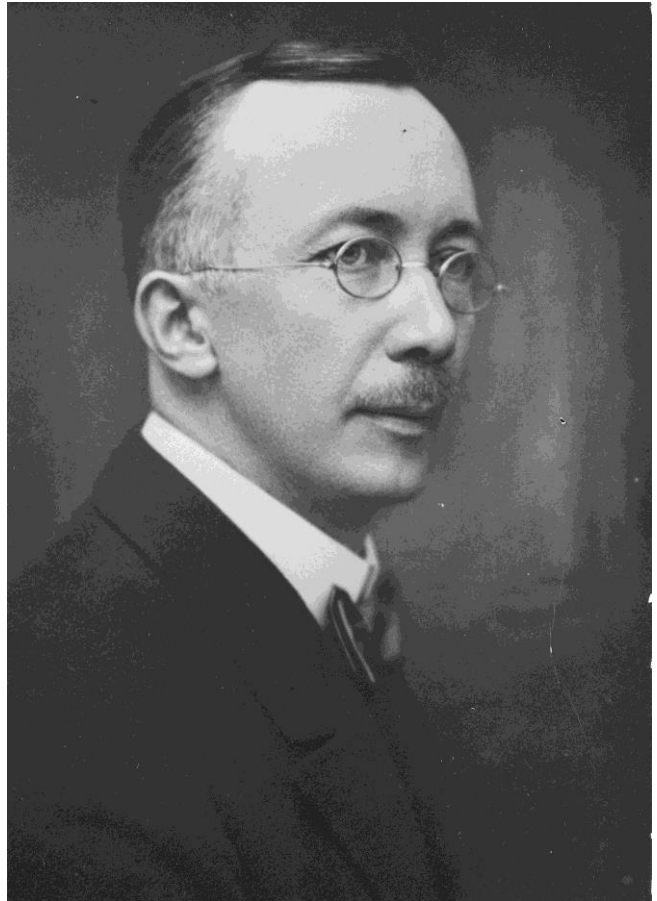
Nikulan synkkä arvio lisätyn puoluevaltuuston jälkeen oli, että Nuorsuomalainen Puolue oli vaaliliittoon menemällä menettänyt itsenäisyytensä, eikä se enää tulisi nousemaan ainakaan vapaamielisenä puolueena. Rauhalan ajatukset puolueesta eroamisesta nousivat uudelleen tapetille. Nikula itse katsoi, että kannattaisi toistaiseksi pysyä puolueessa, mutta samalla tulisi pysyä koossa valmistelemissa radikaalia puoluetta ja haalimassa kannatusta. Tämän suuntaiset ajatukset saivat laajan kannatuksen. Klubia pidettiin vielä liian heikkona ja pienenä, jotta se voisi esiintyä itsenäisesti, mutta toiminnan jatkamista pidettiin ehdottoman tärkeänä. Jakobiinit pohtivat myös, miten vaaleihin pitäisi senhetkisessä tilanteessa suhtautua. Pitäisikö jotenkin esiintyä omana ryhmänä ja kehottaa radikaalisti ajattelevia äänestämään tiettyjä ehdokkaita, vaikka sitten maalaisliittolaisia. Rauhala ja eräät nuoret olivat valmiimpia tällaiseen, mutta muun muassa Holsti ja Valvanne olivat sitä mieltä, ettei kannattanut tässäkään erottautua julkisesti emopuolueesta.²⁷ Jakobiinien ero varpusiin oli selvä, vaikka irtautumiseen ei päädyttykään. Rauhala ja muutamat nuoret halusivat kiirehtiä eroa ja olivat jyrkimpiä suhteessa puolueeseen, mutta hekin hyväksyivät siinä pysymisen toistaiseksi. Puoluejohtoon lukeutuneet taas eivät pitäneet eroamisen suhteen kiirettä, mutta heillekin radikaali puolue oli selvä tavoite. Jonkinlaista eroa Nuorsuomalaisista pidettiin tulevaisuudessa väistämättömänä.

Holsti korosti klubin tärkeää tehtävää porvarillisen vasemmistosuunnan ylläpitäjänä ja radikaalisen puolueen pohjustajana. Hän myös maalaili tulevan radikaalin puolueen voivan haalia lisävoimia SDP:stä. Maltillinen sosialidemokraattinen aines hänen mielestään kuului ennemmin jakobiinien tavoittelemaan radikaaliin puolueeseen, kuin SDP:hen. Sen tavoittamiseen pitäisi panostaa. Tässä Holsti katsoi puolueyhymityksiä samalla tavalla kuin L. T. Hobhouse, jonka mielestä sosiaaliliberaalit ja maltilliset työväenpuoluelaiset kuuluisivat luonnostaan yhteen. Näistä vasemmalle olisivat teoreettiset sosialistit, ja oikealle ”huonot” liberaalit, omissa ryhmissään.²⁸ Tämä kuvaa jakobiinien ajattelua yleisestikin. Heille oli tärkeätä saada aikaan selvä raja myös oikealle. Nuorsuomalaisen Puolueen silloinen kokoonpano oli luonnoton.

Holsti oli jakobiinien joukossa innokkaasti suunnittelemassa uutta radikaalia puoluetta, vaikka häntä on (valtiollisen kysymyksen perusteella) yleensä pidetty selvästi stählbergiläisenä hahmona. Ei Holstin nuorsuomalaisuus muutenkaan ollut itsestäänselvyys. Vaalien alla häntä oli tavoiteltu myös uuden Kansanpuolueen johtoon ja sen ehdokkaaksi. Oli kaiketi siis pidetty mahdollisena, että hän puoluetta vaihtaisi. Sosiaalireformismistaan tunnettu Holsti olisi varmasti kansanpuoluelaiden mielestä sopinut hyvin heille, sillä he pyrkivät esiintymään uudistusmielisenä puolueena.²⁹ Kansanpuolueen uudistusmielisyyttä ei kuitenkaan ollut jakobiinienäkökulmasta riittävää. Paremminkin Holsti sopikin aatteeltaan jakobiineihin.

Nikula oli keväällä valittanut puolueen kyvyttömyyttä lähettää eduskuntaan riittävän uudistusmielisiä henkilöitä, eikä tilanne vaaleissa parantunut. Holsti tosin uusi paikkansa ja vaalikampanjassaan piti yllä jakobiinien sosiaalireformismia. Vaikka vaalitaistelun kärki oli vaaliliiton myötä sosialisteja vastaan, Holsti myös teki porvarille poikkeuksellisesti eron maltillisten ja kumouksellisten sosialistien välille. Nikula ei edes päässyt ehdokkaaksi ja vaikka Ritavuori pääsi, hän oli ehdokaslistoilla huonosti sijoitettuna. *Helsingin Sanomien* vaalikehoituksissa ei edes luettu hänen listaansa ”varsinaisten nuorsuomalaisen listojen” joukkoon.³⁰ Vaaliliitto toki rajoitti yksittäisen puolueen ehdokkaiden määrää. Silti ei voi välttyä ajatukselta, että varpusjohto ei ollut erityisen innokas panostamaan puolueen radikaalivasemmiston läpisaamiseen. Kun Holstinkin edustajankausi käytännössä loppui vuodenvaihteen tietämällä hänen siirryttyään ulkomaille, radikaaleilla ei ollut lainkaan edustusta eduskunnassa.

Kuva 2. Rudolf Holsti oli Nuorsuomalaisessa Puolueessa jakobiineista merkittävimmissä asemassa. Hän oli myös keskeisesti välittänyt radikaalin sosiaaliliberalismin aatetta Britanniasta. Kuva: Wikimedia Commons.

Taantumusta vastaan, tasavallan puolesta

Jakobiiniklubin toiminta hiipui muutaman kuukauden aktiivisuuden jälkeen loppuvuodesta 1917. Viimeinen pöytäkirja on lokakuun lopulta, mutta Cannelinin päiväkirja mainitsee vielä yhden kokouksen joulukuussa. Klubia ei kuitenkaan missään vaiheessa päätetty lopettaa. Tarkoitus oli jatkaa toimintaa pohjustaen ”radikaalista” puoluetta, kuten vaalien alla oli ajateltu. Vuoden lopulla etenkin jakobiiniklubin puoluejohtoon kuuluneet jäsenet toimivatkin tämän tavoitteen edistämiseksi sekä puolueessa että Edistysmielisessä Klubissa.³¹

Ritavuori piti marraskuun lopulla Edistysmielisessä Klubissa alustuksen porvarillisten vasemmistoainesten yhteenliittymisestä. Marraskuun yleislakon ja muiden syksyn levottomuuksien osasyys Ritavuori katsoi kansan pohjakerrosten oikeutetun tyytymättömyyden yhteiskunnallisiin oloihin ja uudistusten hitauteen. Hän moitti porvaristoa siitä, että uudistuksiin oli oltu valmiita vasta pakon edessä ja pakon vähennyttyä niistäkin oli pyritty perääntymään. Tähän tapaanhan varpustenkin piirissä oli uudistuksiin suhtauduttu. Ritavuoren mielestä ongelmana oli viime aikoina noudatettu äärimmäisyyksien politiikka. Sosialistit olivat omassa blokissaan, jossa ääriivasemmisto määräsi maltillisten jäädessä paitsioon. Porvarillisella puolella oli sama tilanne, oikeisto määräsi tahdin, vaikka porvarien piirissä oli laaja vasemmistokin. Maalaisliiton hän luki siihen kokonaan, mutta oletti

vasemmistoa löytyvän myös muista porvaripuolueista. Jotta porvarillinen vasemmisto saisi kunnolla äänensä kuuluviin ja pystyisi korjaamaan porvariston virheitä, edistysmieliset porvarilliset ainekset olisi koottava yhteen. Siten saataisiin aikaan myös yhteistoimintaa sosialistien oikeiston kanssa. Hän hahmotteli samansuuntaista ryhmittymää kuin Holsti: porvarillinen vasemmisto ja maltilliset sosialistit yhteen, jos ei välttämättä samaan puolueeseen niin ainakin yhteistyöhön. Lopuksi Ritavuori esitti varsin radikaalin ohjelmaluonnoksen yhdistyvän puolueen pohjaksi.³²

Edistysmielisen Klubin edistysmielisyys oli kaiketi yleensä enemmän varpuslaista edistysmielisyyttä kuin jakobiinien edistysmielisyyttä. Uusi puolue Edistysmielisen Klubin enemmistön ajattelemassa puitteissa tuskin olisi tarkoittanut radikaalisen puolueen syntyä aivan siinä merkityksessä, miten jakobiiniklubissa ajateltiin. Ritavuoren esityksen periaatteet ja nimenomaan porvarillisen vasemmiston yhtyminen saivat silti yksimielisen hyväksynnän Edistysmielisessä Klubissa. Keskustelussa pidettiin tavoiteltavana jopa silloisen hallituspuolan ratkaisemista porvarillisen vasemmiston ja sosialistien jonkinlaisen yhteistyön pohjalta.³³

Myös Nuorsuomalainen Puolue oli foorumina edistysmielisten yhteenliittymispohdinoille. Keväällä oli asetettu toimikunta pohtimaan puolueen suhdetta muihin puolueisiin (jäseninä mm. Ritavuori ja Toivola). Loppuvuodesta tämä toimikunta toi kysymyksen Nuorsuomalaisten ja Kansanpuolueen yhdistymisestä puolueen keskustoimikuntaan. Toimikunnan jäsenet olivat tästä jo kansanpuoluelaisten kanssa keskustelleetkin. Pääosa keskustoimikunnan varpusista piti ajatusta kannatettavana. Nikula sen sijaan vastusti. Hän ei pitänyt Kansanpuoluetta edistysmielisenä (samaa hän oli sanonut jakobiinien kokouksessa), ainakaan sen eduskuntaryhmän perusteella. Nikulalle kuitenkin huomautettiin, että Kansanpuolueessa oli eduskuntaryhmästä huolimatta runsaasti edistysmielisiä aineksia. Ritavuori ja Holsti suhtautuivat myönteisemmin, vaikka olisivat pitäneet suotavampana yhdistymistä Maalaisliiton kanssa, sen suuremman edistysmielisyyden takia. Holsti tähyili jälleen myös vasemmalle ja odotti uuden puolueen keräävän väkeä myös sosialistien piiristä.³⁴ Vaikka sekä varpusissa että jakobiineissa oli halua uuden puolueryhmyksen luomiseen, ja molemmat puhuivat siitä ”edistysmielisten yhteenliittymisenä”, heidän välillään oli edellä todettu ero siitä mitä tällä tarkoitettiin. Edistysmielisyyden kriteerit täyttävien voimien raja oikealle oli jakobiineilla selvästi tiukempi ja enemmän tähyttiin vasemmalle.

Vaikka voisi olettaa sisällissodan katkaisseen kaiken toiminnan edistysmielisten aatteiden edistämiseksi, tapahtui itse asiassa päinvastoin. Pian sodan sytyttyä, helmikuun alussa joukko pääkaupungin ”edistysmielisiä kansalaisia”, lähinnä nuorsuomalaisia, ryhtyi toimimaan, ei punaisia vastaan, vaan pohjustaakseen toimintaa edistysmielisten aatteiden ajamiseksi ja uudistusmielisten ehdotusten valmistelemiseksi. Varauduttiin kapinan kukistumisen jälkeen ”pelättävissä olevan taantumuksen” varalta. Liikehdintä oli enemmän Edistysmielisen Klubin, kuin jakobiinien perintöä, toki jakobiinejakin oli mukana. Johtohahmoihin nousi nuorsuomalainen Oskari Mantere, Edistysmielisen Klubin keskeinen vaikuttaja. Osallistujien aatemaailmasta toiminta joka tapauksessa kertoo paljon: vasemmistovallankumouksen alla eletäessä keskeisenä huolena oli valmistautua torjumaan oikeistolaista taantumusta. Toiminta kuvastaa samaa ajattelutapaa mitä Ståhlberg ilmaisi tunnetuissa kirjoituksissaan ”Tulevaisuuden lähtökohtia”.³⁵

Edellisen syksyn levottomuudet eivät olleet kääntäneet edistysmielisiä (määriteltiin tämä sitten jakobiinien tai varpusten tavalla) juuri konservatiivisempaan suuntaan, kuten Ritavuoren esitelmän vastaanotto osoittaa. Sisällissota sen sijaan vaikutti enemmän. Edistysmielisessä Klubissa esimerkiksi keskusteltiin toukokuun alussa valtiomuodosta, jolloin ainakin osa klubin jäsenistä asettui monarkian kannalle. Samoin Nuorsuomalaisten uudistuspolitiikan arkkitehti Böök allekirjoitti samoihin aikoihin julistuksen monarkian puolesta. Ja tämä oli siis siinä vaiheessa, kun suurin osa Nuorsuomalaisesta

Puolueesta ja varpusista oli vielä selvästi tasavaltalaisia. Kesän mittaanhan nimenomaan varpusista tapahtui jatkuvaa siirtymää monarkian puolelle.³⁶ Kun Nuorsuomalaisista (ja Edistysmielisestä Klubista) löytyi koko ajan enemmän horjuntaa suhteessa edistysmielisyyteen (ainakin tasavaltalaisuuteen), toiminta siirtyi enemmän jakobiinien käsiin.

Keväällä 1918 oli myös yritystä herättää jakobiiniklubi henkiin. Toukokuussa pidettiin yksi kokous, jossa olivat läsnä ainakin Rauhala, Nikula ja Toivola. Jakobiinit ”lähettivät maaseudulle artikkeleita yms.”. Kaiketi työn alla oli tasavaltalainen propaganda ja niissä merkeissä radikaalien toiminta siirtyi uuden nimen alle. ”Taantumuksen varalta” tehtyjen valmistelujen osin pohjustamana toukokuussa toimintansa aloitti ”Kansanvallan Kannattajien Valistustoimisto”, jonka johdossa olivat jakobiiniklubia herätelleet Nikula, Rauhala ja Toivola.³⁷ Samojen henkilöiden ei toki ollut mielekästä pyörittää kahta pitkälti samanlaista organisaatiota. Valtiomuototaistelun noustua keskiöön jakobiinit siirtyivät toimimaan tasavallan puolesta uuden nimikkeen alla. Sinänsä asemoituminen tasavaltalaisten eturintamaan oli jakobiineille luonnollista. Huomattavaa on myös, että tässä vaiheessa puoluejohdosta sivussa ollut Rauhala nousi enemmän etualalle.

Kansanvallan kannattajien valistustoimisto päättyi pian laajemman organisaation ytimeen. Kesäkuussa perustettiin Tasavaltalaisten Keskusjärjestö koordinoimaan tasavaltalaisten toimintaa valtiomuototaistelussa. Ensimmäisessä kokouksessa puheenjohtajaksi valittiin Oskari Mantere ja Nikula selosti Kansanvallan Kannattajien Valistustoimiston siihenastista toimintaa. Tasavaltalaisten keskusjärjestö päätti ottaa toimiston omiin nimiinsä, ryhtyi tukemaan sen toimintaa ja valtuutti Nikulan, Rauhalan ja Toivolan jatkamaan työtä. Jakobiiniklubi siis päättyi muutaman mutkan kautta tasavaltalaisten propagandan johtoon.³⁸ Tasavaltalaisten Keskusjärjestö oli monella tapaa heikompi versio monarkistisesta vastustajastaan Uuden Suomen Turvaamiskomiteasta (jolla oli paremmat resurssit ja rahoitus). Keskusjärjestön johtokuntaan tuli edustus kaikista porvarillisista puolueista, mutta Maalaisliitto ja Nuorsuomalaiset eivät olleet mukana ykkösketjuillaan. Esimerkiksi Santeri Alkio, Kyösti Kallio, Eero Erkko ja K. J. Ståhlberg eivät siihen kuuluneet. Maalaisliiton Alkio halusi pitää puolueensa tiukasti itsenäisenä keskusjärjestöstä.³⁹

Varpusten ykkösketjun jättäytyminen keskusjärjestön johdon ulkopuolelle nosti jakobiinien asemaa. Keskusjärjestön aktiivisimpiin nuorsuomalaisiin Mantereen ohella lukeutuivat Rauhala, Nikula, Toivola ja Ritavuori. Jakobiinien roolia nuorsuomalaisten tasavaltalaisten keskuudessa korosti myös puolueen voimistuva hajaannus, jossa nimenomaan varpussiipi oli kaaoksessa ja epäyhtenäinen. Pääskysset olivat monarkistileirissä ja jakobiinit tasavaltalaisia. Varpuset sen sijaan hajaantuivat ja horjuivat. Vanha varpusten johtohahmo E. N. Setälä oli jo edellisenä vuonna liidellyt toiseen lintuparveen. Ja Böök oli ollut kevästä lähtien monarkisti. Jopa Erkko ja *Helsingin Sanomat* taipuivat syksyllä hetkellisesti monarkiaan.⁴⁰

Valtiomuototaistelu hajotti poliittisia ryhmyksiä, mutta myös loi uusia yhdistäessään tasavallan taakse samanmielisiä voimia eri puolueista. Valtiomuototaistelun aikana jakobiinit ja horjumatta tasavaltaa kannattanut, Kansanpuolueen radikaali äänenkannattaja *Karjalan Aamulehti* löysivät toisensa. Lehti oli alun perin Nuorsuomalainen ja sen päätoimittaja Arvo Inkilä oli ollut porvarillisten puolueiden yhdistymisen innokas kannattaja. Kansanpuolue oli perustettu nimenomaan nuorsuomalaisia ja vanhasuomalaisia yhdistämään ja tästä syystä Inkilä vei lehtensä Kansanpuolueeseen. Kansanpuolue pyrki myös profiloitumaan edistysmielisenä ja uudistusystävällisenä puolueena ja tämäkin edesauttoi vasemmalle asemoituneen Inkilän puoluevaihdosta. Radikaalien tavoitteisiin verrattuna Kansanpuolue oli toki yleisesti ottaen vähintään yhtä ”konservatiivinen” kuin varpuset. *Karjalan Aamulehti* oli kuitenkin selvästi puolueensa vasemmassa laidassa ja siten samoilla linjoilla jakobiinien kanssa.⁴¹

”Edistysmielisten yhteenliittyminen” toteutuu

Valtiomuototaistelu teki vuoden 1918 loppuun mennessä uuden puolueyhymityksen välttämättömäksi. Erityisesti Nuorsuomalaisista ei ollut jäljellä kuin ontto kuori. Vuoden 1918 jälkimmäisellä puoliskolla monarkistien ja tasavaltalaisten keskusjärjestöt olivat monin paikoin toimineet kuin puolueet. Uuden Suomen Turvaamiskomitealla oli merkittävä rooli pohjustamassa Kokoomuspuolueen syntyä ja tilanne oli samanlainen tasavaltalaisten puolella. Edistyspuolueen perustavaa kokousta ennakoiti tasavaltalaisten järjestämä joukkokokous marraskuussa Helsingissä. Maalaisliitto tosin irtautui pian tämän jälkeen lopullisesti puolueiden yhdistämissuunnitelmista, mikä oli varmasti jakobiineille pettymys.⁴²

Edistyspuolueen perustamisessa 8.12.1918 toteutui edistysmielisten yhteenliittyminen. Yhteenliittymän sisällöstä ja edistysmielisyyden olemuksesta oli ollut jakobiinien ja muiden kesken erilaista näkemystä. Lopputulos ei muodostunut täysin jakobiinien tavoitteiden mukaiseksi. He olisivat ennemmin yhdistyneet Maalaisliiton kanssa, tavoitelleet laajentumista vasemmalta ja vetäneet rajan tiukemmalle oikealle. Silti jakobiinit saivat huomattavan aseman uudessa puolueessa. Osittain syynä oli tasavaltalaisten keskusjärjestön perintö. Keskusjärjestöstä, jossa jakobiineilla oli ollut keskeinen rooli, on havaittavissa selvää jatkuvuutta edistyspuolueeseen. Uuden puolueen puheenjohtajaksi esimerkiksi tuli keskusjärjestön johtaja Oskari Mantere.⁴³ Holstia lukuun ottamatta jakobiiniklubin jäsenet eivät olleet lukeutuneet Nuorsuomalaisten keskeisimpiin poliitikkoihin. Alkuvuosien Edistyspuolueessa heidän asemansa oli merkittävämpi.

Uuden puolueen ohjelmaksi tuli pääpiirteissään se ohjelma, jota Nuorsuomalainen Puolue oli valmistellut keväällä 1917 edistysmielisyytensä noususuhdanteessa. Muutamia muutoksia talous- ja yhteiskuntapolitiittisiin osiin oli tullut, toiset radikaaliin, toiset maltilliseen suuntaan. Kiistaa aiheuttanut maininta 8-tuntisesta työpäivästä oli radikaalien toiveiden mukaisesti nyt mukana, tosin maataloustyötä koskevilla lievennyksillä. Samoin radikaalien ajama maan ansiottoman arvonnousun verotus, jota esimerkiksi Ståhlberg oli pitänyt tarpeettomana. Toisaalta kiistelty kohta tukkiyhtiöiden maiden pakkolunastuksesta sai varpusten ajaman muodon, ja muutenkin yksityisestä omistusoikeudesta pidettiin kiinni.⁴⁴ Kaikki radikaalien tavoitteet eivät toteutuneet, mutta suurta valittamista heillä tuskin oli ohjelman suhteen. Verrattuna Edistyspuolueen myöhempiin ja Nuorsuomalaisten aiempiin ohjelmiin kyseinen ohjelma oli joka tapauksessa selvästi radikaalein.⁴⁵

Vesa Vares on luonnehtinut, että Edistyspuolueen ensimmäisessä eduskuntavaalituloksessa oli eräänlaista tasavaltalaisuutta – voittavalla puolella olleelle kertyi ylimääräistä kannatusta.⁴⁶ Samaa vaikutusta voi nähdä radikaalien vahvassa asemassa uuden puolueen muodostuessa. Radikaalien asemaa pönkittämässä oli vielä selkeämpi ”oikeassa olemisen” traditio. Nimenomaan he olivat olleet tasavaltalaisuudessaan horjumattomia, toisin kuin monet Edistyspuolueeseenkin lopulta päätyneet varpuset (esim. Erkkö tai Böök). Vanhassa puolueessa ja sen johtoelimissä radikaalit olivat myös olleet pieni vähemmistö, mutta uudessa puolueessa heidän osuutensa ja painoarvonsa nousi, myös *Karjalan Aamulehden* myötä. Sen sijaan entinen varpusenemmistö oli kutistunut vuotaessaan runsaasti monarkisteihin ja siitä Kokoomukseen.

Radikaalit pääsivät Edistyspuolueen muodostuessa määrittämään huomattavasti puolueen suuntaa. Esimerkiksi jakobiinien ajama ajatus yhteistyöstä ennemmin oikeistososialistien kuin oikeiston kanssa näkyi vahvana Edistyspuolueessa etenkin 1920-luvun alkupuolella. Jakobiinit saivat tavallaan jopa vahingossa puolueesta monessa suhteessa mieleisensä. Tämä ei kuitenkaan jäänyt lopulliseksi tilanteeksi. Tasavallan aate keräsi Edistyspuolueen lippujen alle kannattajia laajalla rintamalla. Se toi kuitenkin puolueeseen myös voimia, jotka eivät suinkaan olleet radikaalien linjoilla. Edistyspuolueen

alun radikaalius ei lopulta vastannut muiden tasavaltalaisuuden yhteen keräämien voimien osuutta tai näkemyksiä. Kun tasavaltalaisuuden yhdistävä momentum ja olosuhteiden edistämä radikaali noste meni ohi, etenkin puolueen maltillisemman kentän vaikutus käänsi puoluetta oikealle. Kansanpuoluelaisten radikaaleille tuoma lisä rajoittui sekin *Karjalan Aamulehden* piiriin. Kuten todettua, tuo puolue ei suinkaan ollut radikaali jakobiinien mittapuulla. Itse asiassa entiset kansanpuoluelaiset olivat niitä, jotka myöhemmin 1920-luvulla tunnettiin edistyspuolueessa ”oikeisto-oppositiona”.⁴⁷

Edistyspuolueessakin eduskuntaryhmä oli kaikkea muuta kuin radikaali. Vuonna 1919 valitussa eduskuntaryhmässä ainoa selkeä radikaali oli Ritavuori. Puolueen kenttä oli heti äänestänyt eduskuntaan tasavaltalaisia, jotka olivat vähemmän radikaaleilla linjoilla. Ryhmä päätyikin esimerkiksi moittimaan Rauhalaan tämän kirjoituksesta, jossa tyrmättiin Kaarlo Castrenin hallitus ja luokiteltiin sen edistyspuoluelaiset ministerit (mm. Erkko) ”puolueen äärimmäiseksi oikeistoksi”. Kirjoitus oli luonnollisesti julkaistu puolueen vasemmiston äänenkannattajaksi asemoituneessa *Karjalan Aamulehdessä*. Vaikka Rauhalaan syytettiin muodollisesti ”ryhmän keskeneräisistä asioista kirjoittamisesta”, tosiasiaa synnä oli varmasti kirjoituksen sisältö. Tapaus ilmentää Rauhalan jyrkkyyttä, joka olikin jatkossa omiaan heikentämään hänen asemiaan Edistyspuolueessa.⁴⁸

Jakobiinien alkuun vahva asema puolueessa hiipui muutenkin varsin nopeasti. Holsti oli itsenäisyyden alkuvuosien vakituinen ulkoministeri, mutta hänen ajamansa reunavaltio politiikan kärsittä tappion 1922, hän joutui sivuun ja lähettilään tehtäviin ulkomaille. Toivola oli etenkin 1930-luvulla merkittävä vaikuttaja suomalaisessa radikaaliliberalismissa, mutta 1920-luvun alussa hänkin oli ulkomailla toimiessaan ulkoasiainhallinnossa. Ritavuoren, itsenäisyyden alkuvuosien radikaalien henkilöitymän ja sisäpoliittisen voimahahmon kohtalo on tunnettu. Hänen kuolemansa salamurhan uhrina oli kenties olennaisin henkilömenetys. Nuorempia jakobiineja taas ei juuri päätenyt Edistyspuolueessa keskeisille paikoille, esimerkiksi Hugo Valvanne siirtyi pysyvästi ulkoasiainhallinnon uralle. Kaiken päälle *Karjalan Aamulehden* ilmestyminen loppui 1924 taloudellisiin vaikeuksiin. Inkilä ja lehden toinen toimittaja Frans Keränen toki pitivät puolueessa radikaalia linjaa yllä jatkossakin, Keränen myös sanomalehtiurallaan.⁴⁹

Vares on luonnehtinut jakobiiniklubin olleen eräänlainen myöhään herännyt Venstre-ryhmä. Vertausta Tanskaan voi vielä tarkentaa, jakobiiniklubi oli ennemmin Radikale Venstre -ryhmä. Jakobiinien ja Tanskan Radikale Venstren aatemaailmat vastaavat toisiaan todella hyvin. Molemmat olivat radikaaleja sosiaaliliberaaleja ja edustivat porvariston äärimmäistä vasenta laitaa, joka näki yhteistyön vasemmalle paljon suotavampana kuin oikealle. Jopa termistö oli yhtenevästä, siinä määrin runsaasti jakobiinit viljelivät sanaa radikaali. Paitsi että Radikale Venstre on hyvä vertailukohta, se todennäköisesti oli myös jonkinasteinen esikuva jakobiineille. *Karjalan Aamulehdessä* ainakin oli lainattuja artikkeleita ja tietoja hyvin usein juuri Radikale Venstren pää-äänenkannattajasta Politikenista.⁵⁰ Brittiläiseen sosiaaliliberalismin ohella vaikutteita oli löydettävissä myös Pohjoismaista.

Jakobiiniklubi radikaalin sosiaaliliberalismin tienraivaajana

Jakobiiniklubi syntyi yhteiskunnallisia uudistuksia kaipaavan ilmapöyrin myötä ja vastareaktion Nuorsuomalaisen Puolueen liialliseen maltillisuuteen. Se keräsi yhteen nuorsuomalaisten radikaaleimmat sosiaaliliberaalit, voimakkaita yhteiskunnallisia uudistuksia ajavat henkilöt, tavoittelemaan radikaalin porvarillisen vasemmiston kokoontumista ”edistysmieliseen puolueeseen”. Ryhmä erottautui selvästi sosiaalisessa radikalismissaan emopuolueesta ja tämä radikaalius oli myös sen koossapitävä voima. ”Edistysmielisten” yhteenliittymistä tavoiteltiin porvaripuolueiden piirissä laajemminkin, mutta

jakobiinit olivat ”edistysmielisyyden” määritelmässä radikaalimpia ja siten vetivät rajaa oikealle paljon tiukemmin. Huolimatta selvästä eroavaisuudesta Nuorsuomalaisten varpusiin, ryhmä ei päätenyt aktiivisessa vaiheessaan hakemaan suoraa eroa emopuolueesta. Asian ratkaisi lopulta Nuorsuomalaisen Puolueen hajoaminen vuoden 1918 mittaan. Jakobiiniklubin yhteen kokoamat henkilöt asemoituivat tällöin tasavaltalaisten eturintamaan ja sitä myöten saivat uudessa puoleryhmyksessä jopa tosiasiallista asemaansa suuremman vaikutuksen.

Vaikka Jakobiiniklubi sellaisenaan oli olemassa vain lyhyen aikaa sen omaksuman aatteen vaikutus ei rajoittunut muutaman kuukauden mittaisiin keskustelukerhon kokoontumisiin. Sillä oli huomattava vaikutus Kansallisen Edistyspuolueen alkuvuosien radikaaliin suuntaukseen. Ja vaikka suurin vaikutus rajoittui alkuvuosiin, radikaali porvarillinen vasemmisto esiintyi Edistyspuolueessa vaihtelevalla voimakkuudella myös tulevaisuudessa ja korosti voimakkaita yhteiskunnallisia uudistuksia sekä yhteistyötä ennemmin vasemmiston kuin oikeiston kanssa. Jakobiiniklubi oli alku tällaiselle radikaalille liberaalille, vasemmistoporvarilliselle linjalle.

¹ Jeppe Nevers and Niklas Olsen, "Liberalism and the Welfare State. The Danish Case in a European perspective," in: *Liberalism im 20. Jahrhundert*, Eds. Anselm Doering-Manteuffel & Jörn Leonhard (Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2015), 240–245.

² Vesa Vares, "Liberalismi, konservatismi, vasemmisto, oikeisto", teoksessa *Ajankohta. Poliittisen historian vuosikirja 1995*, toim. Timo Soikkanen ja Mikko Majander (Turku: Poliittinen historia Helsingin ja Turun yliopistot, 1995), 187–189.

³ Juha Kolumäki, "Hyvinvointivaltion juurilla. Liberaalipuolueet ja sosiaaliliberalismi hyvinvointivaltion perustan luojina", *Faravid. Historian ja arkeologian tutkimuksen aikakauskirja* 50 (2020): 137–140, 143–145, 154, <https://faravid.journal.fi/article/view/100379>. Michael Freedon, *Liberalism. A Very Short Introduction* (Oxford: Oxford University Press, 2015), 64–67.

⁴ Kolumäki, "Hyvinvointivaltion juurilla," 147, 154.

⁵ "Nuorsuomalaisen puolueen toiminta," Helsingin Sanomat 14.4.1917, 6, Kansalliskirjaston digitaalinen kokoelma (KKDK), <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1174732?page=6>.

⁶ Arvo Inkilä, *Kansamme eheyttämisen puolesta. Katsaus Kansallisen Edistyspuolueen tähänastiseen toimintaan* (Helsinki: Kansallinen Edistyspuolue, 1945), 2–3.

⁷ Olavi Borg, *Suomen puolueet ja puolueohjelmat 1880–1964* (Porvoo: WSOY 1965), 125–126.

⁸ Nuorsuomalaisen Puolueen puoluekokouksen pöytäkirja, 15.4.–16.4. 1917, VAY 4123–4124, Nuorsuomalaisen Puolueen arkisto (NSP), Kansallisarkisto (KA). Risto Niku, Ministeri Ritavuoren murha (Helsinki: Edita, 2005), 70–71, 82–83. Vesa Vares, *Varpuset ja pääskysset. Nuorsuomalaisuus ja Nuorsuomalainen puolue 1870-luvulta vuoteen 1918* (Helsinki: SKS, 2000), 177. Juha Kolumäki, "Liberaali linkki Britanniaan. Rudolf Holsti ja suomalaisten liberaalien verkosto Isoon-Britanniaan 1900-luvun alkuvuosikymmeninä," *Faravid. Historian ja arkeologian tutkimuksen aikakauskirja* 46 (2018): 48–55, https://www.pshy.fi/sites/pshy.fi/julkaisut_1977_2019/Faravid_artikkelit/Faravid_46/Kolumaki/index.html.

⁹ Nuorsuomalaisen Puolueen puoluekokouksen pöytäkirja, 15.4.–16.4.1917, KA.

¹⁰ Vares, *Varpuset ja pääskysset*, 172–186. "Näkymätön," Turun Sanomat 15.4.1937, 1, KKDK, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/2103370?page=1>.

¹¹ Nuorsuomalaisen Puolueen keskuustoimikunnan kokouksen pöytäkirja 6.5.1917, VAY 4129, NSP, KA. Jakobiiniklubin pöytäkirjakonsepteja 16.8.1917, Tasavaltalaisten keskusjärjestön arkisto, Eduskunnan arkisto (EA). Jyrki Paaskoski, "Tavoitteena kansallinen yhtenäisyys. Nuorsuomalaisen ja Kansallisen Edistyspuolueen sosiaalipolitiikan synty", teoksessa Historiallinen arkisto 109 (Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 1997), 113–116.

¹² Nuorsuomalaisen Puolueen lisätyn keskushallituksen kokouksen pöytäkirja 3.6.1917, VAY 4126–4127, NSP, KA. Varpuset vaativat yksityisomistusta vahtivia muutoksia myös kunnallista maanomistusta koskeviin kohtiin.

¹³ Nuorsuomalaisen Puolueen puoluekokouksen pöytäkirja, 15.4.–16.4.1917, KA.

¹⁴ "Radikalinen klubi Helsinkiin," Helsingin Sanomat 12.4.1917, 6, KKDK, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1174730?page=6>. "Radikalinen klubi," *Helsingin Sanomat* 13.4.1917, 6, KKDK, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1174731?page=6>.

¹⁵ Otteita Helle Kannilan (Cannelinin) päiväkirjasta 3.8.1917–8.6.1918, Tasavaltalaisten keskusjärjestön arkisto, EA. Jäljennös "Jakobiiniklubin" pöytäkirjoista, Tasavaltalaisten keskusjärjestön arkisto, EA.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Jäljennös "Jakobiiniklubin" pöytäkirjoista, EA. Vares, *Varpuset ja pääskysset*, 198, 202. Jukka-Pekka Pietiäinen, *Rudolf Holsti. Lehtimies, tiedemies, poliitikko 1881–1919* (Espoo: Weilin+Göös, 1986) 230–234, 252.

¹⁸ Pietiäinen, *Rudolf Holsti*, 58–63, 120–125, 149–153, 200, 241, 250–252. Kolumäki, "Liberaali linkki Britanniaan", 40–56.

¹⁹ K. N. Rauhala, *Verotuskesjymys. Selostusta ja arvostelua* (Helsinki: Edistysseurojen kustannus, 1919). K. N. Rauhala, *Suojelustullit vaiko vapaakauppa* (Helsinki: Edistysseurojen kustannus, 1920).

²⁰ Jäljennös "Jakobiiniklubin" pöytäkirjoista, EA. Jakobiiniklubin pöytäkirjakonsepteja, Tasavaltalaisten keskusjärjestön arkisto, EA.

²¹ Ibid.

²² Jakobiiniklubin pöytäkirjakonsepteja, EA.

²³ Nuorsuomalaisen Puolueen keskuustoimikunnan kokouksen pöytäkirja 18.8.1917, VAY 4129, NSP, KA. Nuorsuomalaisen Puolueen lisätyn keskushallituksen kokouksen pöytäkirja 19.8.1917, VAY 4126–4127, NSP, KA.

²⁴ Ibid.

²⁵ Urho Toivola Rachel Toivolalle 7.8.1917, Kansio 16, Rachel ja Urho Toivolan kokoelma, KA. Jakobiiniklubin pöytäkirjakonsepteja, EA.

²⁶ Vares, *Varpuset ja pääskysset*, 209. Jakobiiniklubin pöytäkirjakonsepteja, EA.

²⁷ Jakobiiniklubin pöytäkirjakonsepteja, EA.

²⁸ Jakobiiniklubin pöytäkirjakonsepteja, EA. J. A. Hobson & Morris Ginsberg, L. T. Hobhouse. His life and work (London: George Allen & Unwin, 1931), 66.

²⁹ Pietiäinen, *Rudolf Holsti*, 248.

³⁰ "Keitä äänestävät Uudenmaan suomalaiset," *Helsingin Sanomat* 20.9.1917, 4, KKDK, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1175053?page=4>. "Uudenmaan läänin vaalipiirin nuorsuomalaiset," *Helsingin Sanomat* 1.10.1917, 4, KKDK, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1175066?page=4>. Pietiäinen, *Rudolf Holsti*, 250–251.

³¹ Otteita Helle Kannilan päiväkirjasta 3.8.1917–8.6.1918, EA. Jäljennös "Jakobiiniklubin" pöytäkirjoista, EA.

- ³² ”Hankkeet porvarillisen vasemmistopuolueen muodostamiseksi,” *Kodin kuvasto: huviksi ja hyödyksi Suomen koteihin ja perbeisiin* 16.12.1917, 15–16, KKDK, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/873433?page=15>.
- ³³ ”Porvarillisten puolueitten edistysmielisten aineiden yhdistyminen,” *Helsingin Sanomat* 24.11.1917, 5, KKDK, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1175114?page=5>.
- ³⁴ Nuorsuomalaisen Puolueen keskustoimikunnan kokouksen pöytäkirja 16.12.1917, VAY 4129, NSP, KA.
- ³⁵ Oskari Mantere, ”Esipuhe,” teoksessa *Yhteiskunnallista tasa-arvoa kohti*, tekijä W. A. Lavonius (Helsinki: Edistysseurojen kustannus oy, 1918), 3–6. Kirjanen perustuu Lavoniuksen esitelmään helmikuun alussa pidetyssä kokouksessa ja se julkaistiin Mantereen taustoittavalla esipuheella varustettuna syyskuussa 1918. Pöytäkirja edistysmielisten kansalaisten kokouksesta 25.5.1918, Tasavaltalaisten keskusjärjestön arkisto, EA. ”Tulevaisuuden lähtökohtia,” *Helsingin Sanomat* 16.4.1918, 2, KKDK, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1175137?page=2>.
- ³⁶ Vares, *Varpuset ja pääskyeset*, 238–240. ”Edistysmielisten Klubi,” *Helsingin Sanomat* 8.5.1918, 6, KKDK, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1175206?page=6>. ”Suomen kansalaisille,” *Helsingin Sanomat* 14.5.1918, 1, KKDK, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1175212?page=1>.
- ³⁷ Otteita Helle Kannilan päiväkirjasta 3.8.1917–8.6.1918, EA. Tasavaltalaisten keskusjärjestön pöytäkirja 18.6.1918, Tasavaltalaisten keskusjärjestön arkisto, EA.
- ³⁸ Tasavaltalaisten keskusjärjestön pöytäkirja 18.6.1918, EA.
- ³⁹ Juhani Mylly, *Maalaisliitto-keskustapuolueen historia 2. Maalaisliitto 1918–1939* (Helsinki: Kirjayhtymä, 1989), 50–51. Hannu Salokorpi, *Pietarin tie. Suomalainen puolue ja suomettarelainen politiikka helmikuun manifestista 1899 Tarton rauhaan 1920* (Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 1988), 218–238.
- ⁴⁰ Tasavaltalaisten keskustoimikunnan kokousten pöytäkirjat, Tasavaltalaisten keskusjärjestön arkisto, EA. Vares, *Varpuset ja pääskyeset*, 238–241.
- ⁴¹ Vares, *Varpuset ja pääskyeset*, 240. Raimo Salokangas, ”Puoluepolitiikka ja uutisjournalismi muuttuvilla lehtimarkkinoilla,” teoksessa *Suomen lehdistön historia 2. Sanomalehdistö suurlakosta tabisotaan*, toim. Toivo Nygård ja Raimo Salokangas (Kuopio: Kustannuskiila Oy, 1987), 171–173. ”Uusi Kansanpuolue ja sen ohjelma,” *Karjalan Aamulehti* 12.8.1917, 2, KKDK, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1206950?page=2>.
- ⁴² Salokorpi, *Pietarin tie*, 264–271.
- ⁴³ Nuorsuomalaisen yhdistysten liiton kokouksen 8.12.1918 pöytäkirja, VAY 4124, NSP, KA.
- ⁴⁴ Kansallisen Edistyspuolueen ohjelma 1918, Pohtiva, poliittisten ohjelmien tietovaranto, <https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/KE/301>. Nuorsuomalaisen Puolueen lisätyn keskushallituksen kokouksen pöytäkirja 3.6.1917, KA. Paaskoski, Tavoitteena kansallinen yhtenäisyys, 115–119.
- ⁴⁵ Kolumäki, ”Hyvinvointivaltion juurilla”, 157.
- ⁴⁶ Vares, *Varpuset ja pääskyeset*, 246.
- ⁴⁷ Jenni Karimäki, *Tulevaisuuden lähtökohdista kansanvallan kolmiliittoon. Kansallinen Edistyspuolue ja kansallisen eheytyksen politiikka 1919–1939* (Turku: Turun yliopisto, 2016), 61–66, 76–109, 155–163.
- ⁴⁸ Ns. ”Maisteri Rauhalan asia”, Tasavaltalaisten keskusjärjestön arkisto, EA. ”Tuli sittenkin oikeistohallitus,” *Karjalan Aamulehti* 23.4.1919, 4, KKDK, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1207357?page=4>. Karimäki, *Tulevaisuuden lähtökohdista kansanvallan kolmiliittoon*, 138, 155. *Karjalan Aamulehden* linjasta esim. Pauliina Olkkonen, *Ei oikeaan, ei vasempaan, vaan suoraan eestä Suomenmaan – Kansallisen Edistyspuolueen sisäpoliittiset linjat vuosina 1919–1922* (pro gradu, Tampere: Tampereen yliopisto, 2011), 22, 29–30, 35, 42, 61–62, 77–78.
- ⁴⁹ Karimäki, *Tulevaisuuden lähtökohdista kansanvallan kolmiliittoon*, 108, 275, 302–307. Kolumäki, ”Liberaali linkki Britanniaan”, 55–59. Vares, *Varpuset ja pääskyeset*, 246.
- ⁵⁰ Vares, ”Liberalismi, konservatismi, vasemmisto, oikeisto”, 187. ”Kansainvaellus”, *Karjalan Aamulehti* 19.1.1919, 6, KKDK, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1207292?page=6>. ”Sodan nuorisot”, *Karjalan Aamulehti* 16.3.1919, 4, KKDK, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1207543?page=4>. ”Englannin puolueyhdistys”, *Karjalan Aamulehti* 31.8.1919, 6, KKDK, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1207445?page=6>.